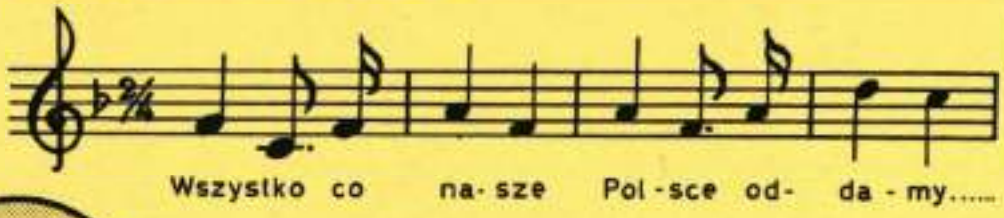HARCERSTWO – PRZYRZEKA :

POCZĄTKI RUCHU HARCERSKIEGO

HARCERSKI ZESZYT HISTORYCZNY No. 1/1

HARCERSKIE ZESZYTY HISTORYCZNE

Z E S Z Y T Nr. I/1

SPIS TREŚCI :

1. - Wstęp . . . . . str. 1
2. - Czym jest Harcerstwo ? . . . . . " 3
3. - Ideologia Harcerstwa /Przyrzeczenie i Prawo/ . . . . . " 4
4. - Metoda . . . . . " 8
5. - Początki Ruchu Harcerskiego . . . . . " 9
6. - Związkowe Naczelnictwo Skautowe we Lwowie " 11
7. - Zarząd Główny Żeńskich Drużyn Skautowych . " 12
8. - Kształcenie instruktorów i instruktorek . " 12
9. - Królestwo /zabór rosyjski/ . . . . . " 13
10. - Poznańskie /zabór pruski/ . . . . . " 14
11. - Ruś i Rosja . . . . . " 15
12. - Pierwszy występ na terenie międzynarodowym " 16
13. - Kształtowanie się Przyrzeczenia i Prawa Harcerskiego . . . . . " 16
14. - Połączenie organizacji dzielnicowych w jeden Związek Harcerstwa Polskiego . . . " 17
15. - Trochę cyfr . . . . . " 18
16. - Ruch wydawniczy . . . . . " 19
17. - Doświadczenia i wnioski z pracy 1910 - 1918 . . . . . " 20
18. - Nasi kierownicy . . . . . " 21
19. - Zródła . . . . . " 24
20. - Reprodukcje fotografii . . . . . " 27 - 40

POCZĄTKI RUCHU HARCERSKIEGO

Stanisław Jankowski, hm.

1 - WSTĘP

W roku 1961-ym, na emigracji w Londynie założone zostało Koło Harcerek i Harcerzy, którzy wstąpili do Harcerstwa w bardzo wczesnych latach Ruchu Harcerskiego, a więc roku 1910 i następnych. 1/
Inicjatorem założenia Koła był harcmistrz Edward Radwan-Pfeiffer, który będąc młodym chłopcem harcerzem wyruszył w 1914 roku z miasta Łodzi jako ochotnik do Legionów J. Piłsudskiego, a w roku 1964 ciało jego ozdobione generalskim mundurem i dwoma krzyżami Virtuti Militari spoczęło w ojczystej ziemi, na cmentarzu miasta, z którego ongiś wyruszył.
Przy Kole utworzono Harcerską Komisję Historyczną, której zadaniem było napisanie i wydanie Historii Harcerstwa. Początkowo wydawało się, że zadanie przerasta możliwości Komisji, gdyż brak kompletu książek harcerskich wydawanych w Polsce przez przeszło pół wieku, brak zbioru dawnych pism harcerskich, fotografii, wspomnień, życiorysów wielu już nieżyjących współtwórców Harcerstwa, słowem brak na emigracji źródłowych materiałów harcerskich - zdawało się - uniemożliwiał realizację ambitnego zamiaru.
A młodzież harcerska w drużynach domaga się od swoich przywódców: opowiedzcie jak powstał nasz Ruch i nasza organizacja.
Wiele wysiłków zrobiono, dużo listów rozpisano, dużo zebrań zorganizowano, aż wreszcie na ponawiane apele H.K.H. zaczęły nadchodzić dawne pisma, dawne fotografie, wspomnienia osobiste, relacje, życiorysy. Nadchodziły z wszystkich części kuli ziemskiej... Po pięciu latach H.K.H. zebrała poważne materiały historyczne, oceniane na wielu zebraniach dyskusyjnych - i przystąpiła do wydawania "Harcerskich Zeszytów Historycznych", poświęconych każdy osobnemu tematowi i okresowi rozwoju Harcerstwa, jak np. udział Harcerstwa w walkach o niepodległość Polski, lub prace i wystąpienia na międzynarodowym terenie skautowym.

1/ Pełna nazwa Koła brzmi: "Koło Harcerek i Harcerzy lat 1910 - 1945." Koło liczy przeszło stu członków.

W roku 1969-ym H.K.H. została uznana przez Naczelnictwo Z.H.P. w Londynie za Komisję Historyczną całego Związku Harcerstwa Polskiego poza granicami Polski.
Tak się złożyło, że już przed rozpoczęciem druku "Zeszytów" wykorzystano materiały zebrane przez H.K.H. dla opracowania i ogłoszenia książki o harcerzach w bojach 1914-1921, p.t. "Naprzód Skauci", pióra hm. dr. S.W. Wojstomskiego, str. 103, wydanie Z.H.P. Londyn, 1968. Książka ta rozeszła się bardzo szybko, więc jej brak na rynku księgarskim częściowo zastąpi przygotowywany do druku Harcerski Zeszyt Historyczny na ten sam temat.
Udział harcerek i harcerzy w drugiej wojnie światowej, a zwłaszcza w szeregach Armii Krajowej w latach 1939 - 1945, opisuje źródłowe wydawnictwo, które ukaże się w 1971 roku staraniem Koła B. Żołnierzy Armii Krajowej /Londyn/, pod tytułem "Wielka Gra" - Harcerstwo w Polsce w okresie 1939-1945, opracowanie zbiorowe.
"Zeszyty" - w miarę ich ukazywania się - będą poddawane krytyce i niezawodnie nadesłane będą uzupełnienia zarówno treści jak i materiału ilustracyjnego. Komplet zeszytów utworzy tom "Historii Harcerstwa", a wraz z nadesłanymi materiałami uzupełniającymi stanie się podstawą książkowego wydania.
H.K.H. pracuje w dwóch grupach. Jedna grupa koncentruje swoje wysiłki na historii Harcerstwa męskiego, druga - składająca się wyłącznie z harcerek - na historii Harcerstwa żeńskiego. 1/
Obecnie wydawane "Zeszyty" zajmują się głównie historią organizacji harcerzy. Ale obie grupy męska i żeńska pracowały często wspólnie i wobec tego "Zeszyty" często będą wspominać o organizacji harcerek, której szczegółową historię harcerki opracowują osobno.
"Zeszyty" nie mają żadnych pretensji naukowego opracowania tematu. Ale oparte są na sprawdzonych faktach, autentycznych dokumentach i relacjach żyjących jeszcze uczestników wydarzeń przeszłości. Zawierają więc materiał ścisły i rzetelnie podający obraz tego, co się w danym okresie w świecie harcerskim działo.
Jaki jest cel opracowania "Zeszytów"?
Harcerskiej Komisji Historycznej chodzi przede wszystkim o danie historii Harcerstwa do rąk drużynowych i starszych wiekiem harcerzy, aby oni poznawszy tę zadziwiającą historię

1/ Zaznaczamy, że w tekście dla oznaczenia polskiego ruchu skautowego używamy nazwy "Harcerstwo", jako przyjętej przez Z.H.P. już w pierwszych latach rozwoju ruchu.

swojego Ruchu i swoich poprzedników, mogli sami opowiadać o dawnych dziejach harcerskich w gawędach dla ogółu harcerzy. Chodzi też o poinformowanie rodziców oddających swoje dzieci do drużyn harcerskich w zaufaniu do Związku Harcerstwa Polskiego, że Z.H.P. dobrze poprowadzi te dzieci i wskaże im głębszy cel życia człowieka i Polaka.
I jeszcze jeden cel przyświeca H.K.H. Celem tym jest prostowanie przeinaczeń historii Harcerstwa lub fałszów fabrykowanych w P.R.L. ze względów partyjno-politycznych. Tej sprawie będzie poświęcony osobny "Zeszyt". Tu zaznaczamy krótko, że okres historii Harcerstwa lat 1910-1920, który opisuje niniejszy "Zeszyt", jest w P.R.L. chętnie przemilczany, jak to czyni np. komunista Jerzy Gaj, lub przeinaczany, jak czynią inni pisarze komunistyczni.

2 - CZYM JEST HARCERSTWO ?

Historia często potwierdza słuszność opinii, że "takie są Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie", a stare przysłowie polskie głosi, że "czym skorupka za młodu nasiąknie, tym na starość trąci".
Dom rodzinny i szkoła dają pierwsze podstawy formowania się charakteru młodzieży- ale wielką rolę w tym formowaniu charakteru odgrywa środowisko, młode otoczenie, rówieśnicy. Harcerstwo właśnie daje to dobre środowisko chłopcu, w którym może się wyżyć, w którym może spróbować własnych sił, w którym drogą zabaw, obozowania, sportów, wycieczek - może być stopniowo skierowany na dobrą drogę życia i może nabierać ochoty do dobrego wykorzystania tego niezwykłego daru, jakim jest jego własne życie.
A co Harcerstwo uznaje za dobre? Odpowiedź na to pytanie znajdziemy w **P**rzyrzeczeniu i **P**rawie harcerskim, którym poświęcamy kilka stronic w dalszym ciągu.
Mundur harcerski, stopnie zdobywane drogą "prób", odznaki sprawności harcerskich, życie zbiorowe w drużynie, zajęcia w izbie harcerskiej i w obozie, wycieczki, gry, zabawy, sporty - wszystko to są środki, ułatwiające wyrabianie się c h a r a k t e r u harcerzy. A właśnie charakter decyduje o stylu życia człowieka, o wartości tego człowieka, o powodzeniu lub niepowodzeniu w życiu.
Do Harcerstwa wstępuje się dobrowolnie. Harcerzem staje się chłopiec w toku służby harcerskiej. A celem Harcerstwa jest dopomożenie chłopcu do zdobycia cech, decydujących o powodzeniu w życiu.
Dla młodzieży polskiej na emigracji Harcerstwo stało się środowiskiem, ułatwiającym zachowanie polskości i zrozu-

mienie znaczenia słów: Polska i Polacy.
Skąd biorą się przywódcy młodzieży w organizacji harcerskiej? Wywodzą się oni przeważnie z samej młodzieży, gdy jako ludzie dorośli nie chcą usuwać się z organizacji, którą pokochali całym sercem i w której chcą nadal pozostać, oddając młodszym to, co sami od Harcerstwa otrzymali. Ci przywódcy przechodzą specjalne kursy instruktorskie.
A rodzice zapraszani są w szeregi Harcerstwa do Kół Przyjaciół Harcerstwa, aby sprawować opiekę nad drużynami.
/Drużyna: zwykle cztery zastępy/ -.

3 - IDEOLOGIA HARCERSTWA

"Młodzieniec polski, którego nauczą spostrzegania rzeczywistości, nauczą samodzielności, przedsiębiorczości, męstwa, czystości obyczajów i pracy - ten młodzieniec zacznie ród nowożytnych rycerzy polskich", - pisał wybitny literat, Zygmunt Wasilewski.
W tych mądrych słowach streszczone są cele Harcerstwa. A lord Rosebery powiedział w 1914 roku, w początkach ruchu skautowego: "Gdyby mnie zapytano, co uważam za najwyższy ideał dla mojej ojczyzny, odpowiedziałbym, że byłby to naród, którego wszyscy synowie byliby wyłącznie skautami obecnymi, albo dawnymi, który byłby przejęty ideałami ruchu skautowego. Taki naród byłby zaszczytem dla ludzkości. Stanowiłby on największą siłę moralną, jaka kiedykolwiek zaważyła na losach świata." -
Zaiste, wielkie to słowa i wielkie cele!
Ale tak wielkie cele nie mogą nie mieć fundamentu w duchowej formacji człowieka. Dla Harcerstwa tym fundamentem jest Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie. Przyjmuje je harcerz za swoje najzupełniej dobrowolnie. Przyrzeczenie składa w gronie swoich towarzyszy z zastępu i drużyny - i od tej chwili zasady Przyrzeczenia i Prawa Harcerskiego stają się kompasem na drodze jego życia. Własnego życia, za które bierze odpowiedzialność.
Skąd się wzięło Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie?
Wyrosły one z dawnych praw rycerskich, a jeszcze słuszniej będzie powiedzieć, że zawierają najpiękniejsze ideały, jakie kiedykolwiek przyświecały najlepszym ludziom na świecie. Są to też ideały na wyrost, nie tylko dla młodzieży, ale i dla dorosłych.
Podajemy niżej tekst Przyrzeczenia i Prawa Harcerskiego w ich aktualnie obowiązującym brzmieniu, według uchwał z 1936 r. powziętych w wolnej Polsce.

Przyrzeczenie Harcerskie 1/

MAM SZCZERĄ WOLĘ CAŁYM ŻYCIEM PEŁNIĆ SŁUŻBĘ BOGU I POLSCE, NIEŚĆ CHĘTNĄ POMOC BLIŹNIM, BYĆ POSŁUSZNYM PRAWU HARCERSKIEMU.

Prawo Harcerskie

1. HARCERZ SŁUŻY BOGU I POLSCE I SUMIENNIE SPEŁNIA SWOJE OBOWIĄZKI.

   Gdziekolwiek harcerz się znajduje, stara się czyny swoje uzgodnić z wolą Boga i zrozumieć, czego od niego Ojczyzna wymaga.

2. NA SŁOWIE HARCERZA POLEGAJ JAK NA ZAWISZY.

   Harcerz ceni swą godność; jest prawdomówny; kłamca nie wart być harcerzem.
   Harcerz nie rozróżnia słowa zwyczajnego, któreby nie zobowiązywało, od słowa honoru, którego dopiero się nie łamie.
   Harcerz waży słowa swoje; na wiatr ich nie rzuca. Obłudą i fałszem się brzydzi.

3. HARCERZ JEST POŻYTECZNY I NIESIE POMOC BLIŹNIM.

   Ten obowiązek ma spełniać z największym nakładem sił i poświęceniem bez względu na wygodę lub korzyść, nawet na bezpieczeństwo.

1/ Tekst Przyrzeczenia i Prawa Harcerskiego podajemy według Statutu Związku Harcerstwa Polskiego z roku 1936, ustalonym w par. 5. Komentarz do Prawa jest komentarzem oficjalnym, wiodącym swój rodowód prawdopodobnie z pierwszych lat Harcerstwa we Lwowie. H.K.H. posiada tekst ogłoszony w "Szkole Harcerza", S. Sedlaczka, 3-cie wydanie, Warszawa, 1920. Ten sam tekst znajduje się w "Drogowskazie Harcerskim", S. Sedlaczka i J. Mateckiego, we wszystkich wydaniach tej książki oraz w "Gawędach z Drużynowym" H. Glassa, Londyn, 1966. Według posiadanych przez H.K.H. relacji z dawnych lat, tekst ten został opra-

W niepewności, co w danej chwili wykonać, zapyta harcerz samego siebie, c o l e p s z e d l a i n n y c h i to jako swój obowiązek wykona.
Harcerz szuka skrzętnie sposobności, by codziennie wyświadczyć komuś choćby drobną przysługę.

4. HARCERZ W KAŻDYM WIDZI BLIŹNIEGO, A ZA BRATA UWAŻA KAŻDEGO INNEGO HARCERZA.

Gdy harcerz spotka drugiego, choćby nieznajomego harcerza, postępuje z nim, jakby z najlepszym znajomym i służy mu radą i pomocą.
Harcerz nigdy z góry na innych nie patrzy dlatego, że są biedniejsi, albo do innej warstwy społecznej należą.
Harcerz nigdy nie da się opanować zawiści względem bogatszych lub szczęśliwszych.

5. HARCERZ POSTEPUJE PO RYCERSKU.

Jest grzeczny dla wszystkich, a szczególnie uprzejmy dla kobiet; otacza opieką dzieci; zawsze chętnie wspiera starców i ułomnych, a dzielnie i śmiało broni pokrzywdzonych.
Nie przyjmuje za swe usługi żadnej nagrody.

6. HARCERZ MIŁUJE PRZYRODĘ I STARA SIĘ JĄ POZNAĆ.

Harcerz chroni zwierzęta przed dręczeniem i sam im nigdy krzywdy nie czyni; nie zabija więc bez potrzeby nawet owadów; nie niszczy drzew i innych roślin, w ogóle - niczego w przyrodzie.

---

cowany głównie przez Hm. Rzpl. S. Sedlaczka, a następnie został przyjęty przez Główne Kwatery i Naczelnictwo Z.H.P. w wolnej Polsce. - Ładny komentarz można również znaleźć w broszurce Ks. J. Mauersbergera: "Prawo Harcerskie", wyd. Z.H.P., Londyn, 1966. -

7. HARCERZ JEST KARNY I POSŁUSZNY RODZICOM I WSZYSTKIM SWOIM PRZEŁOŻONYM.

Posłuch harcerski przyczynia się do wyrobienia karności w życiu społecznym.
Każdy rozkaz harcerski musi być wykonany natychmiast i ochotnie, choćby był niemiły.
Przy rodzicach i przełożonych stoi harcerz w dobrej i złej doli; nawet mówić źle o nich nie pozwala przy sobie.

8. HARCERZ JEST ZAWSZE POGODNY.

Harcerz nie zniechęca się, nie zraża, nie zna co to dąsy. Szczególnie w chwilach niepowodzenia obce są harcerzowi wybuchy prostactwa; nie klnie wtedy i nie przezywa; zmusza się raczej do milczenia i uśmiechu.

9. HARCERZ JEST OSZCZĘDNY I OFIARNY.

Oszczędny nie przez sknerstwo, lecz przez przezorność, by nie być ciężarem dla innych i pomagać potrzebującym; ofiarny - "na odzianie i nakarmienie Matki-Ojczyzny".
Gry hazardowe i w ogóle trwonienie czasu i majątku uważa za grzech narodowy.

10. HARCERZ JEST CZYSTY W MYŚLI, MOWIE I UCZYNKACH; NIE PALI TYTONIU, NIE PIJE NAPOJÓW ALKOHOLOWYCH.

Harcerz brzydzi się wszelkim brudem, unika złego towarzystwa, nie pozwala w swojej obecności nie tylko czynić, ale nawet mówić i dowcipkować nieprzystojnie.
Harcerz stroni od trucizn, szkodzących ciału i duszy. Chce zachować zdrowie i siły dla siebie i dla dobra ogółu; pragnie dawać dobry przykład drugim; przyczynić się do szerzenia zasad wstrzemięźliwości, a przez to do zmniejszenia spustoszeń, jakie złe nałogi sprawiają pośród szerokich warstw narodu.

Jak mamy rozumieć wymagania stawiane przez Prawo Harcerskie? Są to wskazania postępowania. Do tych wskazań harcerz stara się dostosować i dąży do przyjętego idealnego celu. Często błądzi. Znów wraca na właściwą drogę, odszukuje "właściwy trop". Wie przy tym, że posiadanie idealnego celu jest siłą, jest osobistym skarbem. I chociaż potyka się, chociaż droga daleka, ponawia wysiłki i stara się iść harcerską drogą. Stara się... A to przecież najważniejsze... Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie jest jednakowe dla harcerzy i harcerek.
Stanisław Szczepanowski, pisarz i działacz na polu gospodarczym, pisał w 1897 roku: "Dziś wiemy, że wprzód musi nastąpić przeobrażenie społeczne, urobienie nowego, niezrealizowanego dotąd typu ludzi dzielnych i bohaterskich, zanim dla Ojczyzny lepsza dola zaświta."
Taką próbę urobienia nowego typu ludzi podjęło Harcerstwo. Dziś po sześćdziesięciu latach pracy wielu harcmistrzów, możemy ocenić wyniki. W roku 1939-ym w niepodległej Polsce, w szeregach harcerskich było przeszło dwieście tysięcy młodzieży. W roku 1970-ym na emigracji mamy przeszło dziesięć tysięcy harcerzy i harcerek. Młodzież ta wszędzie zyskuje sobie życzliwość i sympatię swoją życiową postawą i swoją społeczną rolą.
Bardzo wielu dorosłych harcerzy potrafiło wybić się w życiu na kierownicze stanowiska i wszyscy oni zgodnie twierdzą, że wiele zawdzięczają Harcerstwu. A w czasie pierwszej wojny światowej, wojny z bolszewikami w 1918-1920 roku i w czasie drugiej wojny światowej bohaterstwo harcerzy i harcerek stało się faktem szeroko znanym i uznanym.
Widzimy więc, że idea harcerska stała się i d e ą ż y w ą, gorejącą w sercach tysięcy młodych i starszych. Idea ta przekazywana jest z pokolenia w pokolenie.

4 - METODA

Na czym polega metoda harcerska, tak silnie przyciągająca młodzież, a często porywająca i dorosłych?
Przede wszystkim na zupełnej dobrowolności przyjmowania na siebie obowiązków, nakładanych przez fakt przyjęcia do zastępu i drużyny, a w dalszym ciągu służby harcerskiej - przez Przyrzeczenie i Prawo.
Następnie, na pewnego rodzaju samorządzie i na takich zabawach, grach i zajęciach, jakie odpowiadają upodobaniom samej młodzieży. Na ich ogromnym wyborze /np. dobrowolnie obrane sprawności/, na współpracy środowiska /zastępu/ jako całości. I na dobrym przykładzie drużynowego.

Życie na świeżym powietrzu /wycieczki, obozy/ są niezmiernie pociągającym czynnikiem. A traktowanie chłopców jak dorosłych i wspólne z nimi omawianie wszystkich trosk i radości wspólnej pracy i życia w zastępie, wiąże ich silnie między sobą.
Właśnie współpraca w małej grupie - w zastępie - jest tajemnicą skutecznego wpływu na jednostkę, na kształtowanie charakteru jednostki. Ta metoda pracy harcerskiej nazywa się "systemem zastępowym".
Ale nie wiele zdziałałaby sama metoda pracy harcerskiej, gdyby celem jej nie była praktyczna służba całej Polsce według zasad podanych w Przyrzeczeniu i Prawie. Bo dopiero uświadomienie sobie przez harcerza /harcerkę/ celu jego "harcowania" nadaje głęboki sens całemu Ruchowi Harcerskiemu.
/Czytelnicy chcący bliżej poznać metodę pracy harcerskiej znajdą obszerne wyjaśnienie w książce "Gawędy z Drużynowym", autor Henryk Glass, wydanie Z.H.P., str. 144, Londyn, 1966. Do nabycia w Naczelnictwie Z.H.P. lub w księgarni "Veritas" w Londynie/.

Gdyby ktoś chciał zastosować metodę harcerską w pracy wśród młodzieży, ale odrzucał ideologię harcerską /Przyrzeczenie i Prawo/, to oczywiście taka robota nie byłaby Harcerstwem, ale zgoła czymś innym. Właśnie teraz jesteśmy świadkami takiej roboty partii komunistycznej w P.R.L., która objęła kierownictwo Z.H.P. w Polsce, kasując samorządność organizacji, usunęła harcerskie Przyrzeczenie i Prawo, zastosowała metodę masowości jako cel dla takiej upaństwowionej i upartyjnionej organizacji, wytyczyła wychowanie młodzieży na przyszłych komunistów. Młodzież nasza w Polsce doskonale zdaje sobie sprawę z tego nadużycia partyjnego i broni się milcząco jak może. Ten temat będzie szeroko omówiony w zeszycie "Losy młodzieży harcerskiej pod komunistycznymi rządami w P.R.L. w latach 1945 - 1970". - Zeszyt jest w przygotowaniu. -

5 - POCZĄTKI RUCHU HARCERSKIEGO

Rok 1909 jest powszechnie uważany za datę rozpoczęcia kiełkowania skautingu polskiego. W tym bowiem roku Edmund Naganowski, sekretarz Polskiego Towarzystwa Literackiego w Londynie, ogłosił w codziennym piśmie "Słowo polskie" /Lwów/

artykuł o ruchu skautowym w Anglii, organizowanym przez generała Roberta Baden-Powella.
Naganowski przesłał angielskie wydawnictwa skautowe do "Sokoła-Macierzy" we Lwowie, które zostały przekazane Andrzejowi Małkowskiemu.
W roku 1910 Małkowski rozpoczyna tłumaczenie książki Baden-Powella "Scouting for Boys". Od tej chwili zaczyna się w Polsce rodzić nasz własny ruch skautowy, który z czasem przybrał nazwę: HARCERSTWA. -
Podłoże. - Nowy ruch znajduje entuzjastycznych zwolenników w ideowo-politycznych organizacjach młodzieży, istniejących częściowo jawnie w Małopolsce /zabór austriacki/, a tajnie w Królestwie i na Rusi /zabór rosyjski/ i w poznańskim, na Pomorzu i na Górnym Śląsku /zabór pruski/. Były to organizacje: "Zarzewie", Organizacja Młodzieży Narodowej /O.M.N./, Organizacja Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej /Filarecja/, "Eleusis" - organizacja dążąca do odrodzenia narodu przez szerzenie poczwórnej wstrzemięźliwości.
Skauting znajduje poparcie w "Sokole", towarzystwie gimnastycznym, działającym legalnie w Małopolsce, a tajnie, pod nazwami rozmaitych towarzystw gimnastycznych, w innych zaborach. Trzeba pamiętać, że były to czasy poprzedzające pierwszą wojnę światową, kiedy powszechnie przeczuwano zbliżanie się wielkich zmian w świecie i kiedy organizacje młodzieży szukały form wychowania obywatelskiego i rycerskiego zarazem; kiedy tworzyły się na ziemiach polskich zaczątki organizacji typu wojskowego. Metoda skautowa wydała się wielu - i słusznie - najlepszą metodą, mogącą dać Polsce pokolenie odpowiednio wychowane i przygotowane do przyszłej walki o niepodległość.
Wszystkie wyżej wymienione organizacje dały pierwsze kadry instruktorskie młodemu ruchowi. Wszystkie powzięły uchwały poparcia skautingu polskiego bez żadnych zastrzeżeń. Może warto też przypomnieć, że Andrzej Małkowski należał do "Zarzewia", do "Eleusis" i do "Sokoła" równocześnie.
Pierwszy kurs instruktorski. - Tadeusz Strumiłło, członek "Eleusis", pisze w swoim szkicu "N a s z e d z i e j e", że pierwszy kurs instruktorski odbył się w "Sokole-Macierzy" we Lwowie. Rozpoczął się on 20 marca 1911 r. przy udziale około 200 osób, przy czym wykłady były przeplatane ćwiczeniami polowymi, dyskusjami i tworzeniem pierwszych zastępów, zwanych podówczas patrolami.
Głównymi kierownikami kursu byli: A. Małkowski i J. Grodyński. Kurs trwał do czerwca 1911 r., a w kwietniu zorganizowano kilkudniowe ćwiczenia obozowe i polowe.

Żywiołowość ruchu. Z tą chwilą ruch zaczyna szerzyć się żywiołowo, Po pierwszych lwowskich drużynach skautowych powstają w rozmaitych miejscowościach Polski samodzielne zastępy i drużyny. Wielkim impulsem i pomocą jest książka A. Małkowskiego "Skauting jako system wychowania młodzieży" /1911 r./ wydana przez "Sokół" oraz pismo "Skaut" /Lwów, od października 1911r./ kolportowane poprzez granice zaborów. Pierwszym redaktorem "Skauta" był A. Małkowski. Drugą książką, która wpłynęła na rozwój i kierunek ruchu były "Harce młodzieży polskiej" dra E. Piaseckiego i M. Schreibera /1912r./

6 - ZWIĄZKOWE NACZELNICTWO SKAUTOWE WE LWOWIE

W 1911 r. utworzono we Lwowie Komendę Skautową z naczelnikiem drem K. Wyrzykowskim /Sokół/. Organizacja "Sokoła" daje opiekę i pomoc powstającemu ruchowi. Komenda Skautowa przekształca się w grudniu 1911 r. w Związkowe Naczelnictwo Skautowe. Pierwszymi członkami Związkowego Naczelnictwa Skautowego zostali: dr. K. Wyrzykowski, dr. Czarnik, S. Filasiewicz, F. Kapałka, A. Małkowski, J. Grodyński, L. Skoczylas, T. Strumiłło. Później dokooptowano: I. Kozielewskiego, S. Sedlaczka, O. Drahonowską /Małkowską/, J. Falkowską, H. Paliwodziankę i innych.
Ruch skautowy ogarnia większe miasta w Małopolsce, jak Kraków, Przemyśl, Tarnów, Rzeszów, Stanisławów i sięga do głębokiej prowincji.
Stopniowo Związkowe Naczelnictwo nawiązuje łączność z innymi zaborami. Czyni to dwiema drogami: tajnym przesyłaniem literatury skautowej przez tzw. zieloną granicę do Warszawy, Poznania, Wilna i Kijowa, oraz wysyłaniem delegatów. Pierwszymi delegatami byli: J. Grodyński, T. Strumiłło i J. Falkowska. Po nawiązaniu kontaktów nastąpiło uznanie Związkowego Naczelnictwa Skautowego za władzę centralną całego skautingu polskiego.
Próby, odznaki, strój. - W końcu 1912 r. ustalone zostały cztery stopnie skautowe - młodzik, wywiadowca, ćwik, harcerz - i przepisy prób, zwanych wtedy egzaminami. W październiku 1913 r. wprowadzono jednolite odznaki skautowe. Ogólnie obowiązywała tzw. lilijka. Krzyż harcerski, obowiązujący w Z.H.P. do dzisiaj, był projektem ks. Kazimierza Lutosławskiego z 1912 r. wyróżnionym we Lwowie, ale przyjętym pierwotnie tylko w Warszawie. Stopniowo jednak staje się odznaką całego Harcerstwa. Pierwsze przepisy o stroju skautowym ogłosiło Związkowe Naczelnictwo 15 maja 1913 roku.

7 - ZARZĄD GŁÓWNY ŻENSKICH DRUŻYN SKAUTOWYCH

W dniu 1 stycznia 1913 r. przy Związkowym Naczelnictwie utworzono sekcję żeńską, jako Zarząd Główny Żeńskich Drużyn Skautowych. Skład osobowy: komendantka J. Falkowska, przewodnicząca M. Czarnecka, zastępczyni Argasińska. Członkinie: Ancówna, H. Czechowiczówna, Germanówna, Irena i Zofia Mrozowieckie, M. Opieńska, Przybylska, Sedlaczkówna, Węglowa. Olga Drahonowska /Małkowska/ ze względów zdrowotnych przeniosła się do Zakopanego, więc w tym okresie nie należała do Zarządu Głównego.
Działalność Zarządu została ułatwiona przez wydanie broszury: "Polskie skautki - zarys organizacyjny" /1913/, opracowanej przez K. Wyrzykowskiego, A. Małkowskiego, O. Drahonowską i H. Paliwodziankę.
Cele i zadania skautingu żeńskiego zostały ujęte tam w następujących słowach: "Służba sprawie narodowej i przyzwyczajanie się do dawania sobie rady w każdym położeniu - oto drogi, wiodące do wykształcenia charakteru i wyrobienia się na dobrą obywatelkę Polski".
Harcerkom zawdzięczamy wprowadzenie do Harcerstwa powitania CZUWAJ ! Brzmi ono jak hasło, przypominające nasze braterstwo - i jak pobudka wzywająca do czynu.

8 - KSZTAŁCENIE INSTRUKTORÓW I INSTRUKTOREK

Związkowe Naczelnictwo położyło silny nacisk na kształcenie instruktorów, w myśl zasady, że taką będzie drużyna, jakim jest drużynowy. Im lepszy instruktor pod względem poziomu moralnego i wyszkolenia wychowawczo-technicznego, tym lepiej poprowadzi chłopców do realizacji prawa harcerskiego w życiu.
W historii Harcerstwa wielką rolę odegrały kursy sokoloskautowe, organizowane w Skolem w Małopolsce. Kursy takie odbywały się corocznie, poczynając od 1911 roku. Zjeżdżała na nie młodzież ze wszystkich stron Polski. Zwłaszcza pamiętny był kurs w 1914 roku, odbywający się jak poprzednie pod namiotami i planowany na około 6-ciu tygodni. Kierownikiem był dr. K. Wyrzykowski, bezpośrednio jednak pracami kursów kierował Jerzy Grodyński, przy pomocy: M. Affanasowicza, Dąbrowskiego, J. Lewakowskiego, S. Sedlaczka, T. Strumiłły i innych. Uczestników było przeciętnie około 50-ciu. Z Królestwa byli między innymi ks. J. Mauersberger, A. Pawełek, J. Rudnicki, poprzednio w 1913 r. był ks. K. Lutosławski, było kilku druhów z Wielkopolski, z Kijowa Władysław Nekrasz.

Celem kursów było: 1/ wskazanie zasad przewodnich ideowych wychowawczych i organizacyjnych w pracy harcerskiej, 2/ wytworzenie wzorowego współżycia harcerskiego dla podania najlepszego objaśnienia istoty ducha harcerskiego, 3/ podanie strony technicznej, 4/ zachęcenie do dalszej pracy nad młodzieżą w Harcerstwie i nad sobą, 5/ zjednoczenie i ujednostajnienie idei i metod pracy harcerskiej w Polsce.
Druhny również zorganizowały szereg kursów,między innymi też w Skolem, z uczestniczkami z wszystkich zaborów.
W 1914 r. z zaboru rosyjskiego na kursie w Skolem były druhny: Helena Gepnerówna /później zamężna Grażyńska/, Halina Korzuchowska, Ewa Makowska z Wilna oraz Zofia Olszamowska.
Uczestnicy i uczestniczki kursów, rozjeżdżając się, otrzymali polecenie organizowania zastępów i drużyn wszędzie, gdzie tylko znajdzie się chętna młodzież. Miano propagować życie w obozach, w lasach, w górach, z hasłem miłości do bliźnich i do przyrody.

9 - KRÓLESTWO - /zabór rosyjski/

W Królestwie praca skautowa musiała być prowadzona tajnie. Podłożem dla skautingu była działalność młodzieży na terenie szkół polskich, prowadzona przez O.M.N., a właściwie przez jej konspiracyjny "Pet" /Przyszłość/ oraz przez "Zarzewie", później zaś pomoc okazała również Organizacja Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej. "Sokół" wszędzie śpieszył z pomocą, udzielając lokali, boisk, instruktorów wychowania fizycznego.
Pierwsza drużyna powstała w 1911 r. na terenie Szkoły Wróblewskiego /później Czackiego/ w Warszawie. W 1911 r. powstają również drużyny w kilku innych szkołach. Podobnie dzieje się w większych miastach jak Łódź, Częstochowa, Radom, Kielce, Zagłębie Dąbrowskie i innych. W końcu 1911 r. następuje porozumienie ze Związkowym Naczelnictwem we Lwowie. Przyjeżdża emisarjusz Jerzy Grodyński. Po kilku wstępnych zebraniach powstaje Naczelna Komenda Skautowa dla Królestwa, działająca tajnie, autonomiczna, ale uznająca zwierzchnictwo Związkowego Naczelnictwa w sprawach zasadniczej wagi. Jako członkowie Komendy zatwierdzeni zostali: Kazimierz Bociański, Alfons Borkiewicz, Czesław Jankowski, Maksymilian Łebkowski, Kazimierz Malcolm-Morris, Kazimierz Odynecki, Henryk Sieciński. W początkach 1912 r. dokooptowano ks. K. Lutosławskiego, w następnych latach ks. J. Mauersbergera. Życie skautowe zaczyna mocno pulsować.

Organizują się kursy, kolonie, obozy, liczne wycieczki bliższe i dalsze. Długa jest lista wybitnych i ofiarnych instruktorów, z których wymieniamy dla braku miejsca tylko kilku. Są to druhowie: Stanisław Rudnicki, Piotr Olewiński, Janusz Rudnicki, Roman Umiastowski, Stefan Pomarański, Jerzy Wądołkowski, Ignacy Wądołkowski, Alojzy Pawełek, Tadeusz Maresz, - i wielu innych. Z druhen wymienimy: Elę Kwiatkowską, A. Walicką, Zofię Olędzką, Józefę Gebethnerównę, Leokadię Błońską, Helenę Paliwodziankę /ze Lwowa/, Jadwigę Falkowską /delegatkę ze Lwowa/, Helenę Gepnerówną, Irenę Rebandelówną /zam. Mydlarzowa/. Druhny tworzą Związek Skautek Polskich.
Czas pierwszej wojny światowej wnosi rozłamy na tle tzw. "orientacji politycznych". Lecz z wiosną 1915 r. następuje porozumienie. Niestety, na krótko, bo w końcu 1915 r. następuje drugi rozłam. Prawie połowa drużyn warszawskich przystępuje do POS, Polskiej Organizacji Skautowej, która powstała w początkach 1915 r. na terenie Piotrkowa i była finansowana przez N.K.N. z Krakowa. /Naczelny Komitet Narodowy w Krakowie, popierający organizację legionów J. Piłsudskiego/ Równolegle z Harcerstwem rozwija się inna organizacja zbliżonego typu zwana "Junactwem". Ogarniała ona sporo młodzieży wiejskiej. W pierwszej połowie 1916 r. przy wydatnej pomocy dha Piotra Olewińskiego następuje połączenie wszystkich organizacji.
Zjazd w dniach 1 i 2 listopada 1916 r. zatwierdza połączenie Z.H.P., P.O.S., Zw. Skautek Polskich i Junactwa w jedną organizację pod nazwą ZWIAZKU HARCERSTWA POLSKIEGO. Przewodniczącym Z.H.P. zostaje ks. J. Mauersberger. Fakt połączenia uświetniono wielką rewią w parku Sobieskiego i wystawą prac drużyn.
Gdy okupanci niemieccy zaczynają robić trudności Harcerstwu, powstaje przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego t.zw. Inspektorat Harcerski, który bierze Harcerstwo pod swoją opiekę. Pierwszymi inspektorami Harcerstwa zostają: Maria Wocalewska i Tadeusz Strumiłło.

10 - POZNAŃSKIE /zabór pruski/

W grudniu 1911 roku organ Polskich Związków Sokolich w Niemczech - "Sokół" - ogłasza artykuł o nowym ruchu młodzieży. W początkach 1912 r. dr. Bernard Chrzanowski, ówczesny prezes "Sokoła" poznańskiego /w niepodległej Polsce kurator okręgu szkolnego w Poznaniu/ zwrócił się do Zw. Naczelnictwa we Lwowie o przysłanie doświadczonego instruktora harcerskiego.

Naczelnictwo delegowało w sierpniu 1912 r. druhów: T. Strumiłłę i J. Grodyńskiego, którzy wygłosili w "Sokole" kilka wykładów w formie kursu, zakończonego ćwiczeniami na wycieczce. Utworzono miejscową Komendę Dzielnicową w składzie: dr. Ksawery Zawadzki, red. T. Powidzki, inż. S. Maćkowiak. Komenda ta działała bardzo ostrożnie i tajnie, wobec wrogości władz niemieckich.
Bardziej żywy impuls do pracy dali członkowie dwu towarzystw samokształceniowych: "Iskra" i "Ogniwo". Pod opieką tych towarzystw powstają pierwsze zastępy i drużyny. Następnie O.M.N. działająca przez jawne Towarzystwa Tomasza Zana, udziela Harcerstwu dalszego poparcia. Wśród organizatorów Harcerstwa wysuwają się instruktorzy: Cezary Jindra, Leonard Skowroński, T. Wolski, Henryk Śniegocki, Edmund Węcławski, W. Gruszczyński, Jan Biernacki, Wincenty Wierzejewski. Materiału do pracy dostarczają numery "Skauta" lwowskiego. Ruch ogarnia prowincję. Powstają drużyny w Gnieźnie, Inowrocławiu, Bydgoszczy, Nakle, Pakości i inn. miastach.
Druhny organizują pierwszą drużynę w Poznaniu w listopadzie 1912 r. Stopniowo powstają drużyny w innych miastach i miasteczkach. Na czoło organizatorek wysuwają się Janina Łakińska /zam. Jakubowska/ i Maria Woźniakówna. Po nich przychodzą inne, również dzielne i oddane idei harcerskiej.

11 - RUŚ I ROSJA

Pod koniec 1913 roku powstaje w Kijowie pierwszy zastęp skautowy. Organizują go: Władysław Nekrasz i Józef Dybowski. W następnym roku zostaje utworzone Naczelna Komenda Skautowa na Rusi i w Rosji w składzie: J. Stołyhwo, J. Kuszel, Stefan Radomski /instruktor wychowania fizycznego w Pol. Tow. Gimn. Sokół/, Wł. Nekrasz, Jerzy Grzymałowski, Stanisław Grzymałowski. Poparcie daje "Sokół" i organizacje akademickie "Polonia" i "Filarecja". Znany już nam "Pet" i Korporacja Uczniowska na Rusi /tajna organizacja samokształceniowa/ dostarczają pierwszych zastępowych. W 1914 roku organizacja liczy około 100 członków w kilku miastach.
Z chwilą wybuchu 1-ej wojny światowej napływa fala wysiedleńców z Królestwa i Małopolski Wschodniej, a z nią szeregi harcerzy i harcerek z wybitnymi instruktorami jak St. Sedlaczek, B. Biega, A. Pawełek, K. Nowak, Ks. K. Lutosławski, prof. dr. E. Piasecki, Zofia Smolikówna /zam. Grabska/. Ruch nabiera niezwykłego rozmachu. Organizują się kolonie i kursy pod opieką legalnych organizacji i przy pomocy Romana Bnińskiego, dra E. Piaseckiego, ks. K. Lutosławskiego.

A z chwilą wybuchu rewolucji w Rosji zaczyna wychodzić szereg podręczników.
Od 1916 r. jest wydawane pismo "Młodzież" przekształcone później na "Harce". Naczelnikiem i niestrudzonym organizatorem jest Stanisław Sedlaczek. W końcowym okresie /1918-1919/ obowiązki naczelnika pełni Henryk Glass. W 1918 r. wobec wrogości bolszewików, rozstrzeliwujących harcerzy i harcerki i wobec możności powrotu do wolnej Polski, fala harcerzy i harcerek wraca do Ojczyzny. Powrót jest planowy, na podstawie tajnych rozkazów. Drużyny w wielu wypadkach zabierają swój dobytek.
W szczytowym okresie organizacja obejmowała około 10.000 młodzieży w 115 miastach i miasteczkach aż po Syberię włącznie.

12 - PIERWSZY WYSTĘP NA TERENIE MIĘDZYNARODOWYM

Był nim udział drużyny polskiej, pod polskim sztandarem, w zlocie skautów angielskich w lipcu 1913 r. w Birmingham. Drużyna składała się z 43 chłopców, wśród nich 8-miu z zaboru rosyjskiego i jeden z zaboru pruskiego. Reprezentowała ona zjednoczoną Polskę, aczkolwiek państwo polskie wtedy nie istniało na żadnej współczesnej mapie międzynarodowej. Z drużyną przybyło 11-tu instruktorów, z M. Affanasowiczem, K. Nowakiem i A. Małkowskim na czele. W Londynie dołączył się do drużyny dh. T. Strumiłło.
Wyprawa odniosła sukcesy nie tylko w popisach skautowych i na wystawie, ale przede wszystkim przypomniała ona zagranicy o istnieniu POLSKI zawsze żywej, choć podzielonej przez zaborców. Obóz polski odwiedził Skaut Naczelny - gen. Baden-Powell, który życzył powodzenia nie tylko naszym skautom, lecz wręcz naszemu krajowi - Polsce.
Wyprawę tę opisał A. Małkowski w swojej ślicznej książce: "Jak skauci pracują?" /1914/, aktualnej pod wieloma względami do dnia dzisiejszego.

13 - KSZTAŁTOWANIE SIĘ PRZYRZECZENIA I PRAWA HARCERSKIEGO

Harcerstwo jest ruchem ideowym. Jego ideologia zawarta jest w Prawie i Przyrzeczeniu. Początkowo opierano się na luźnym przekładzie prawa i przyrzeczenia skautowego, sformułowanego przez Baden-Powella. General Baden-Powell w liście do Naganowskiego pisał, że "jeśli wasze skautostwo ma być bez Boga, to lepiej, żeby go nie było."/"Jak skauci pracują" Str.300/.

Przypominamy, że w przyrzeczeniu angielskich skautów jest służba Bogu.
Szczere dążenie do znalezienia właściwej drogi, do pełnego wyrazu naszej idei i do zachowania polskiej chrześcijańskiej tradycji - sprawiło - że wprowadzono do Przyrzeczenia służbę Bogu, a w 1930 roku również do 1-go punktu Prawa. Trzeba tu zaznaczyć, że Kościół Katolicki w Polsce od samego początku odnosił się życzliwie do Harcerstwa i z uznaniem powitał ostateczne sformułowanie naszej ideologii. Czy jest to ideologia tylko dla dzieci i młodzieży? NIE. W Przyrzeczeniu i Prawie Harcerskim mamy świetne sformułowania ideału obywatela-żołnierza Rzeczypospolitej. I już pierwszy zjazd drużynowych we Lwowie, w 1912 roku, w dniach 24 i 25 marca powziął uchwałę w tej sprawie:

"Żądać od drużynowych i w ogóle wszystkich kierowników ścisłego przestrzegania abstynencji i wszystkich przepisów prawa skautoweto oraz ustawicznego czuwania nad osobistym postępem moralnym, jako też nad rozszerzeniem wiadomości skautowych."

Rozumiano dobrze, że deklamacja o Harcerstwie i Prawie harcerskim nic nie jest warta. Tylko rzetelny własny przykład kierowników Harcerstwa może porwać młodzież i wzbudzić zaufanie i szacunek dla naszej pracy.

14 - POŁĄCZENIE ORGANIZACJI DZIELNICOWYCH W JEDEN ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO

Mimo wojny światowej 1914-1918 kontakty między dzielnicowymi organizacjami harcerskimi były utrzymywane. Powszechne dążenie do połączenia całego Ruchu w jeden Związek znalazło swój wyraz w zwołaniu do Lublina na dzień 1 listopada 1918 roku zjazdu przedstawicieli kierowników organizacji z wszystkich ziem Polski.W wyniku dwudniowych obrad zapadły jednogłośnie uchwały, których punkt pierwszy brzmi:

"Polskie organizacje harcerskie byłego zaboru pruskiego, Małopolski, Rusi i Rosji, Królestwa Kongresowego i Litwy łączą się w jeden samoistny, niezależny od żadnej innej organizacji czy instytucji Związek Harcerstwa Polskiego."

Po powzięciu tej uchwały, dającej przykład narodowej zgody, uczestnicy zjazdu rozjechali się do swoich środowisk celem

mobilizacji harcerzy i harcerek do udziału w rozbrojeniu niemieckiego okupanta.
Przed odjazdem zjazd złożył u stóp pomnika Unii Lubelskiej wieniec: "Zjednoczone Harcerstwo - Zjednoczonej Polsce". Utworzona na tym zjeździe Naczelna Rada Harcerska składała się z następujących osób: J. Warecki z Poznania, B. Piątkiewicz z Krakowa, T. Strumiłło z Warszawy, J. Grabowski z Kijowa, H. Gepnerówna, P. Olewiński i M. Wocalewska z Warszawy. Lwów nie wysłał delegacji, gdyż walczył wtedy z najazdem ukraińskim. Naczelna Rada Harcerska została później uzupełniona przez delegatów władz dzielnicowych.

15 - TROCHĘ CYFR

Jak wyglądał liczebnie Z.H.P. w dniu połączenia? Była to już duża organizacja młodzieży, wyrosła w podziemiu niewoli, a rwąca się do walki o niepodległość Ojczyzny. Poniżej dajemy przybliżoną statystykę na dzień 1 listopada 1918 roku:

Z I E M I E :	HARCERZE:	HARCERKI:	RAZEM:
Królestwo i Litwa	10.500	4.500	15.000
Wielkopolska i Pomorze	2.900	800	3.700
Małopolska i Śląsk Cieszyński	3.500	1.700	5.200
Kresy Wschodnie, Rosja Europejska i Syberia	7.500	2.000	9.500
RAZEM :	24.400	9.000	33.400

Przeszło trzydzieści trzy tysiące zrzeszonych dobrowolnie w jednej organizacji.
Była to więc największa organizacja młodzieży w Polsce.

16 - RUCH WYDAWNICZY

Poza kursami i zjazdami, pobudzającą i kierowniczą rolę odegrały wydawnictwa harcerskie. Ukazywały się one często w bardzo ciężkich warunkach materialnych i zewnętrznych /obca cenzura/, ale harcerska wytrwałość w służbie IDEI przełamywała przeszkody.

Oto dane za lata 1911-1919 włącznie:

ROK:		PISMA:	KSIĄŻKI I BROSZURY: /dane sumaryczne/
1910	Rozpoczęcie pracy		
1911	"Skaut" - Lwów	1	1
1912	"Skaut" - Warszawa	1	15
1913	"Harcerz" - Kraków	1	27
1914		-	22
1915	"Ruch skautowy" - Poznań	1	10
1916	"Życie" i "Zorza" - Wiedeń	2	-
"	"Wiadomości Skautowe" Piotrków	1	-
"	"Młodzież" - Kijów	1	46
1917	"Harce" - Kijów	1	-
"	"Harcerz Piotrogrodzki"	1	-
"	"Przyszłość" - Mińsk	1	38
"	"Harcerz" - Warszawa	1	-
"	"Harcmistrz" "	1	-
1918		-	61
1919	"Harcerz Polski na Syberii"	1	-
	R A Z E M :	14 pism	220 książek i broszur

Były to wydawnictwa o rozmaitej wartości. Niektóre z nich zachowały swoją aktualność i wartość do dnia dzisiejszego, jak pisma "Skaut" /Lwów/, "Harcerz" i "Harcmistrz" - /Warszawa/, a wśród książek szereg podstawowych podręczników, aż do lokalnych pisemek i broszur. Niektóre mniejsze wydawnictwa ukazywały się tajnie. - W prasie codziennej uka-

zało się w tych latach kilkaset wzmianek i artykułów o Harcerstwie i jego działalności, ale niestety nie posiadamy rejestracji tych artykułów. W końcu 1911 r. poeta Władysław Bełza ofiarowuje harcerzom wiersz p.t. "Pieśń młodych skautów", zaczynający się od słów: "Święta miłości kochanej Ojczyzny!" Druh Ignacy Kozielewski pisze pieśń: "Wszystko, co nasze, Ojczyźnie oddamy!" Powstaje szereg prześlicznych piosenek, a w latach 1914-1918 ukazuje się pięć śpiewników harcerskich. -

17 - DOŚWIADCZENIA I WNIOSKI Z PRACY W LATACH 1910-1918

Z tego, co dotychczas w wielkim skrócie zostało przedstawione, można wysunąć pewne wnioski.
Pogłębiają się one i rozszerzają po sumiennym przestudiowaniu podanych na końcu źródeł bibliograficznych. Wydaje się, że można bez obawy błędu stwierdzić co następuje:

1/ że podstawowym i decydującym czynnikiem w Harcerstwie była /i jest nadal/ jego ideologia, sformułowana w Przyrzeczeniu i Prawie,
2/ że Harcerstwo jest ruchem głęboko chrześcijańskim, o bardzo silnym, patriotycznym podłożu, nastawionym na walkę o niepodległość Polski, i na pracę dla niej,
3/ że cały wpływ wychowawczy instruktorów /rek/ zależy od tego, czy potrafią swoim życiem i postępowaniem dać dobry przykład harcerzom /kom/ tj. czy realizują w swoim życiu Przyrzeczenie i Prawo,
4/ że metodę harcerską i zespół środków wychowawczych należy stosować w sposób elastyczny, dostosowany do wieku, środowiska i zainteresowań młodzieży, biorąc też pod uwagę indywidualne cechy charakteru młodych,
5/ że robienie masówki w drużynach, tj. tworzenie drużyn większych niż 4 do 5 zastępów, obniżało poziom pracy drużyny i osłabiało wyniki wychowawcze,
6/ że praca harcerska rozwijała się najlepiej wtedy, gdy dawano szerokie pole do inicjatywy w terenie, zasilonej kursami, dojazdami, pismami, książkami, przyjacielskimi radami, a nie nadużywaniem rozkazów, nakazów i zakazów,
7/ że w omawianym okresie Harcerstwo nie poszło pod

komendę żadnej partii politycznej a nad różnymi sympatiami politycznymi instruktorów wzięło górę poczucie solidarności harcerskiej i wierności ideologii harcerskiej, uczącej służby dla całej Polski.

Każdy z tych punktów był przy różnych okazjach wielokrotnie omawiany w gronie instruktorów. Każdy z nich nadaje się do szerokiego rozwinięcia w artykułach i gawędach, dla których powinno znaleźć się miejsce w pismach dla instruktorów harcerskich.

18 - NASI KIEROWNICY

W tekście zeszytu znajdzie czytelnik szereg nazwisk. Na końcu zeszytu umieszczono fotografie tylko kilku z nich, najwybitniejszych.
Z książki "Drogowskaz Harcerski" S. Sedlaczka i J. Mateckiego /str. 47-49/ przedrukowujemy dane o kierownikach Skautingu-Harcerstwa od samego początku istnienia organizacji, aż do roku 1920-go, roku pierwszego Zjazdu Walnego w Wolnej Rzeczypospolitej Polskiej.

- NACZELNY KOMENDANT SKAUTOWY -

Dr. Kazimierz Wyrzykowski /21. V. 1911 - 10. VI. 1914/.
Dr. Kazimierz Panek /10. VI. 1914 - jesień 1918/.

Komendantka Drużyn Żeńskich

Jadwiga Falkowska /wrzesień 1912 - ? /

KIEROWNICY ORGANIZACJI DZIELNICOWYCH

MAŁOPOLSKA:

Dr. Kazimierz Wyrzykowski /jesień 1918 - zima 1919/.
Dr. Kazimierz Panek /zima 1919 - 1920/.
Dr. Stanisław Niemczycki /1920/.

KRÓLESTWO KONGRESOWE:

Przedstawiciel Naczelnej Komendy - Kazimierz Odyniecki /1912/,
Przewodniczący N.K. i przedstawiciel N.K. Czesław Jankowski /1912 - 1916/.

Harcerstwo Żeńskie w Warszawie.

Przewodnicząca Związku Skautek Polskich w r. 1915 - A. Walicka /przełożona pensji żeńskiej/.
Przedstawicielki drużynowych: Helena Gepnerówna, Irena Rebandelówna, Władysława Martynowiczówna.
Członkinie Komendy w 1915 r. : Józefa Gebethnerówna, Jaga Nadratowska, Ela Kwiatkowska.

A. Królestwo Kongresowe po rozłamie 1914 r.

Związek Harcerstwa Polskiego

a/ Przedstawiciel Naczelnej Komendy: Czesław Jankowski.
b/ Przewodniczący Rady Hufcowych: Stanisław Rudnicki.
c/ Przewodniczący Wydziału Rady Drużynowych: Piotr Olewiński.

Polska Organizacja Skautowa.

Komendanci: Jan Sikorski /1915/, Zdzisław Kąkolewski /1916/, Stefan Pomarański /1916/.

Junactwo

Komisarz: Stanisław Plewiński /1912 - 1916/.

B. Królestwo Kongresowe po połączeniu 1-2 listopada 1916r.

Związek Harcerstwa Polskiego.

Przewodniczący Naczelnej Komendy Skautowej, komendant Z.H.P.: ks. Jan Mauersberger, vicekomendant Konrad Chmielewski, sekretarka: Maria Zdziarska /zam. Zaleska/.
Kierownik pracy wewnętrznej: Ludomir Czerniewski.
Kierownik pracy zewnętrznej: Antoni Ponikowski.
Kierownik pracy wydziału prowincjonalnego: Piotr Olewiński.
Główna kwatera - wspólna męska i żeńska - kierownik Stefan Pomarański /1916/.
Szef: Zdzisław Zalewski /3. VI. 1916 - ? /
Główna Kwatera Męska: szef Piotr Olewiński /1917 - ? /
Główna Kwatera Żeńska: Helena Gepnerówna /1917 - ? /

Uwaga: Z wiosną 1918 r. nacisk władz niemieckich, okupujących Polskę, zmierzał do likwidacji Z.H.P. Wtedy Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego /przy Radzie Stanu/ wzięło Z.H.P. pod opiekę i ustanowiło w Ministerstwie tzw. Inspektorat Harcerski.

Naczelny Inspektor Harcerstwa: dr. Tadeusz Strumiłło /wiosna 1918 - grudzień 1920/
Naczelna Inspektorka Harcerstwa: Maria Wocalewska /wiosna 1918 - grudzień 1920/

WIELKOPOLSKA.

C. Indra - /1912/ - pierwszy kierownik pracy harcerskiej /tajnej/.
Wincenty Wierzejewski /1912/ - współpracownik C. Indry.
Miejscowa Komenda Skautowa w Poznaniu /1916/ : Henryk Śniegocki, Marian Węcławski, Józef Ratajczak.

RUŚ /KIJÓW/.

Naczelnik Harcerstwa: St. Sedlaczek /grudzień 1915 - styczeń 1919/.
I-szy Zastępca Naczelnika H.: Roman Bniński /1918/.
II-gi " " " : Henryk Glass /koniec 1918, od stycznia do czerwca 1919 p.o. Naczelnika/.
Przewodniczka Harcerek: Zofia Smolikówna-Grabska.

SYBERIA.

Kierownik Sekcji Harcerskiej Polskiego Komitetu Wojennego: Karol Zaleski /1918 - 1919/.
Przewodniczący Komendy Harcerskiej: J. Kozłowski /1918 - 1919/.

Po zjeździe połączeniowym w Lublinie, w listopadzie 1918 roku utworzono jeden ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO na całą, wolną Polskę.

Wydział Wykonawczy Naczelnej Rady Harcerskiej składał się z osób: Tadeusz Strumiłło, Maria Wocalewska, Stanisław Sedlaczek. /9 - 11 luty 1919 - do - 10 lipca 1919/.

Naczelnictwo Z.H.P.: Tadeusz Strumiłło - przewodniczący,
Maria Wocalewska - kierowniczka pracy żeńskiej,
Stanisław Sedlaczek - kierownik pracy męskiej,
Jadwiga Falkowska, Jan Grabowski, Piotr Olewiński, Maria Uklejska.

W okresie od listopada 1918 roku do 1921 roku Harcerstwo pracowało nad podstawami swojego jednolitego Związku, a równocześnie dało Ojczyźnie przeszło sześć tysięcy ochotników na front walki o wolność i niepodległość, a piętnaście tysięcy do służby pomocniczej najrozmaitszego rodzaju, jak łącznicy, kurierzy, ochrona mostów i kolei, ochrona granic odradzającego się Państwa Polskiego, służba sanitarna i t.p.
Harcerki dały dużą ilość ochotniczek na front, były w służbie łączności, organizowały pociągi sanitarne, pracowały w oddziałach sanitarnych na froncie, pracowały w kantynach dla żołnierzy, organizowały szpitale, były "matkami chrzestnymi".
Cała organizacja Z.H.P. stanęła do służby Ojczyźnie.
Dzieje bohaterskich zmagań młodzieży harcerskiej z nawałą wroga opisali:

1/ Władysław Nekrasz: "Harcerze w bojach, w latach 1914 - 1921" - 2 tomy, str. 720, Warszawa, 1931.
2/ Dr. S.W. Wojstomski - "Naprzód Skauci!", str. 103, wydanie Z.H.P., Londyn, 1968.

19 - ŹRÓDŁA:

1. - Dr. T. Strumiłło: "Nasze dzieje - Geneza Harcerstwa Polskiego". Artykuły w "Harcmistrzu", rocznik 1925 - 1926.
2. - W. Błażejewski: "Historia Harcerstwa Polskiego", str. 348, Warszawa, 1935.
3. - A. Małkowski: "Jak Skauci pracują?", str. 354, Kraków, 1914.
4. - Bagiński Henryk /ps. Józef Chłopski/: "U podstaw organizacji wojska polskiego". Materiały do historii ruchu niepodległościowego: Zarzewie, Polskie Drużyny Strzeleckie, Tajny Skauting. Warszawa, 1935.

5. - "Terminarz Kroniki Harcerskiej". Maszynopis. /Zbiory H.K.H., Londyn/.
6. - Roczniki pisma "Harcmistrz", Warszawa.
7. - Stanisław Sedlaczek: "Harcerstwo na Rusi i w Rosji, 1913 - 1920". Warszawa, 1936.
8. - S. Sedlaczek: "Szkoła Harcerza", wyd. 3-cie, Warszawa, 1920.
9. - S. Sedlaczek i J. Matecki: "Drogowskaz Harcerski", str. 100, Z.H.P. na Wschodzie /Miejsce wydania nie podane/.
10. - S.H. Jankowski: "O Harcerstwie na Rusi i w Rosji w latach 1912 - 1920". W Pamiętniku Kijowskim, tom III-ci, Londyn, 1966.
11. - Henryk Glass: "Na szlaku Chudego Wilka - z podziemi ku Polsce", str. 354, Poznań, 1931.
12. - Władysław Nekrasz: "Harcerze w bojach w latach 1914 - 1921." 2 tomy, str. 720, Warszawa, 1931.
13. - Dr. S.W. Wojstomski: "Naprzód Skauci!", str. 103, Londyn, 1968.
14. - E. Radwan-Pfeiffer: "Początki skautingu na terenie m. Łodzi". Maszynopis. /Zbiory H.K.H. Londyn/.
15. - A.Z. Ropelewski: "Powstanie, organizacja i działanie pierwszej tajnej drużyny skautowej na terenie Radomia w latach 1911 - 1914", Rękopis. /Zbiory H.K.H., Londyn/.
16. - H. i W. Chocianowiczowie: "Wspomnienia harcerskie z Wilna". Maszynopis. /Zbiory H.K.H., Londyn/.
17. - Pismo "Skaut". Komunikaty Koła Harcerek i Harcerzy z lat 1910 - 1945. Roczniki, Londyn.

Gawędy o historii Harcerstwa

Drużynowy, który wykorzysta niniejszy zeszyt dla przeprowadzenia kilku gawęd, powinien postarać się o dużą mapę Polski, wskazać chłopcom granice zaborów /rosyjskiego, pruskiego, austriackiego/ i wskazać główne miasta, w których Harcerstwo zaczęło się rozwijać. A najlepiej będzie, jeśli wspólnie z harcerzami sam zrobi taką mapę i zawiesi w izbie drużyny. Taka mapa ułatwi wykorzystanie dalszych zeszytów historycznych.-

---

FUNDUSZ WYDAWNICZY " HISTORII HARCERSTWA "

Dla umożliwienia akcji wydawniczej ZESZYTÓW, a następnie wydrukowania książki "HISTORIA HARCERSTWA", utworzony został "FUNDUSZ WYDAWNICZY HISTORII HARCERSTWA" przy KOLE HARCEREK i HARCERZY z lat 1910 - 1945. Fundusz ten jest pod nadzorem Skarbniczki Koła i Komisji Rewizyjnej Koła.

Ofiary nadsyłać pod adresem: A. Saperowa,
Flat 11, Atina Court,
2 Belsize Grove,
London, N. W. 3,
England.

Wykaz nadesłanych ofiar ogłaszany będzie w "Skaucie" i na okładkach kolejnych Harcerskich Zeszytów Historycznych.

O K Ł A D K Ę do niniejszego zeszytu projektował hm. Henryk Jerzy Szczęśniewski /Francja/. - Harcerze budujący namiot - to reprodukcja rysunku dha Wł. Czarneckiego z albumu "Polacy na Dżembori", 1931.

-- Komitet Redakcyjny Harcerskich Zeszytów Historycznych składa się z osób : hm. S.H.Jankowski, hm. I.Mydlarzowa, phm.dr. Stefan Wojstomski. -

---

REPRODUKCJE FOTOGRAFII

H.K.H. dysponuje laboratorium fotograficznym. - W niniejszym zeszycie brak jest fotografii z Poznańskiego /zabór pruski/ z lat 1910-1920, gdyż H.K.H. mimo usilnych starań fotografii takich nie uzyskała.

H.K.H. zwraca się z prośbą do wszystkich osób posiadających fotografie z życia harcerskiego z lat 1910-1939, których treść ma ogólnohistoryczne znaczenie, lub też posiadających pisma z ilustracjami z życia harcerzy i harcerek, o wypożyczenie tych materiałów do zużytkowania w dalszych Harcerskich Zeszytach Historycznych. -

H.K.H. gwarantuje zwrot wypożyczonych fotografii, pism i książek. -

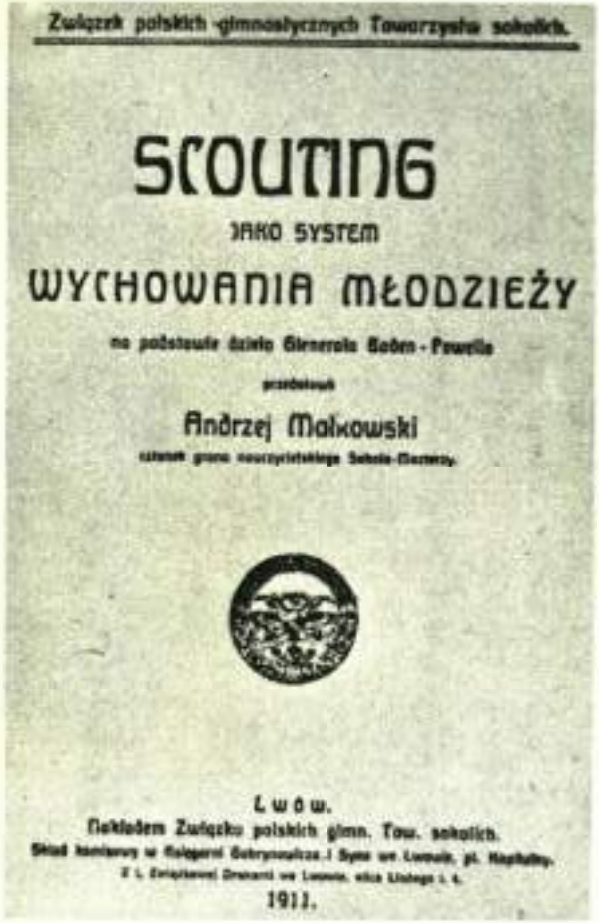

Twórca Ruchu
Harcerskiego
w Polsce.
Pierwszy
redaktor
pisma "SKAUT"
wydawanego
we Lwowie.

Zginął
w czasie
pierwszej
wojny światowej
jako emisarjusz
gen. Józefa Hallera,
dowódcy
Armji Polskiej
we Francji.

ANDRZEJ MAŁKOWSKI
1889 - 1919

Strona tytułowa pierwszej książki polskiej o Skautingu, opracowanej przez Andrzeja Małkowskiego , wydanej we Lwowie w 1911 roku.

Strona tytułowa książki "Jak skauci pracują", napisanej przez Andrzeja Małkowskiego i wydanej w Krakowie w 1914 roku.

Komenda Kursu Skautowego w Skolem w 1913 r.
Stoją od lewej : Jerzy Grodyński, Józef Haller, Jerzy Lewakowski, - ? - , siedzą ks. Kazimierz Lutosławski , Franciszek Kapałka, Walerian Sikorski, dr.Kazimierz Wyrzykowski, dr. Kazimierz Panek, Dutkiewicz , dr.Bronisław Piątkiewicz.

KTO może nadesłać lepszą fotografię z kursów

w S K O L E M ?

Piszcie do H.K.H.

Drużyna polska w obozie pod Birmingham w 1913 r. - Siedzą od lewej : T.Strumiłło, A.Beer, St.Manasterski, J.Retinger /kierownik Biura Polskiego w Londynie/, A.Małkowski, K.Nowak, St.Dubelski , J.Lewicki, M.Godowski. Nieobecni harcmistrze : M.Affanasowicz - /który zdejmował tę fotografię/, T.Kuchinka i Z.Ziemiański.

Polscy skauci przy warsztatach na zlocie pod Birmingham w 1913. Uzyskali szereg sprawności i wyróżnień w rozmaitych sprawnościach.

Dr. TADEUSZ STRUMIŁŁO /1884 - 1958/
Harcmistrz Rzeczypospolitej.
Jeden z pierwszych twórców Harcerstwa.
Dwukrotny Przewodniczący Z.H.P.
Autor szeregu prac o Harcerstwie.
Profesor Uniwersytetu w Poznaniu.

STANISŁAW SEDLACZEK /1892 - 1941/
Harcmistrz Rzeczypospolitej.
Czterokrotnie obierany na Naczelnika Harcerzy.
Wiceprzewodniczący Z.H.P.
Wieloletni redaktor "Harcmistrza" w W-wie.
Wykładowca Wyższego Instytutu Pedagogicznego w Warszawie.
Zamordowany przez Niemców w Oświęcimiu.

Druh Stanisław Rudnicki odczytuje rozkaz Naczelnej Komendy Z.H.P. w obecnośći Józefa Piłsudskiego. W środku stoi ks. Jan Mauersberger, komendant naczelny Z.H.P. Działo się to w 1916 roku w Warszawie na przeglądzie drużyn harcerzy i harcerek, zorganizowanym dla upamiętnienia połączenia Polskiej Organizacji Skautowej, Związku Harcerstwa Polskiego, Związku Skautek Polskich i "Junactwa" w jeden ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO, z Komendą Naczelną w Warszawie.

KTO może podać informacje o życiorysach druhów : - ks.J.Mauersbergera i S. Rudnickiego ?

Piszcie do H.K.H.

Członkowie konspiracyjnej Naczelnej Komendy Skautowej na Rusi i w Rosji w 1914 roku. Siedzą od lewej : Tadeusz Rohoziński, Władysław Nekrasz - komendant drużyn kijowskich, S.Radomski - kmdt naczelny, Stanisław Grzymałowski. Stoją : K.Mackiewicz, Henryk Glass, K.Kowalczewski.

KTO może podać informacje o życiorysach druhów : - T.Rohozińskiego, W.Nekrasza, S.Radomskiego, S.Grzymałowskiego, K.Mackiewicza, K.Kowal - czewskiego ? Piszcie do H.K.H. -

Członkowie Naczelnictwa i Rada Hufca Skautowego w Kijowie w 1917/1918 r.
Strona lewa, rząd górny: Bolesław Ostrowski, Maria Skakowska, Stanisława Dziewanowska, M. Iżykiewiczówna, Bronisława Dunin-Wąsowiczówna, Henryk Glass, ?.Królikiewicz,Robert Korybut-Daszkiewicz, Mieczysław Wasilewski, -
Rząd środkowy : Bolesław Biega, Roman Wasilewski, Zofia Smolikówna-Grabska, Stanisław Sedlaczek, Wanda Rewieńska, Kazimierz Nowak-Czepczyński, ?.Skibianka.
Rząd dolny : Jan Malewicz, Wanda Majewska, Jan Grabowski, Stanisław Majewski, Bolesław Fijałkowski. /Spis nazwisk poprawiony, błędy I wyd. usunięte/. -

OLGA DRAHONOWSKA-MAŁKOWSKA
Harcmistrzyni Rzeczypospolitej,
Jedna z pierwszych harcerek
w Polsce, wieloletnia Członki-
ni Władz Naczelnych Z.H.P.

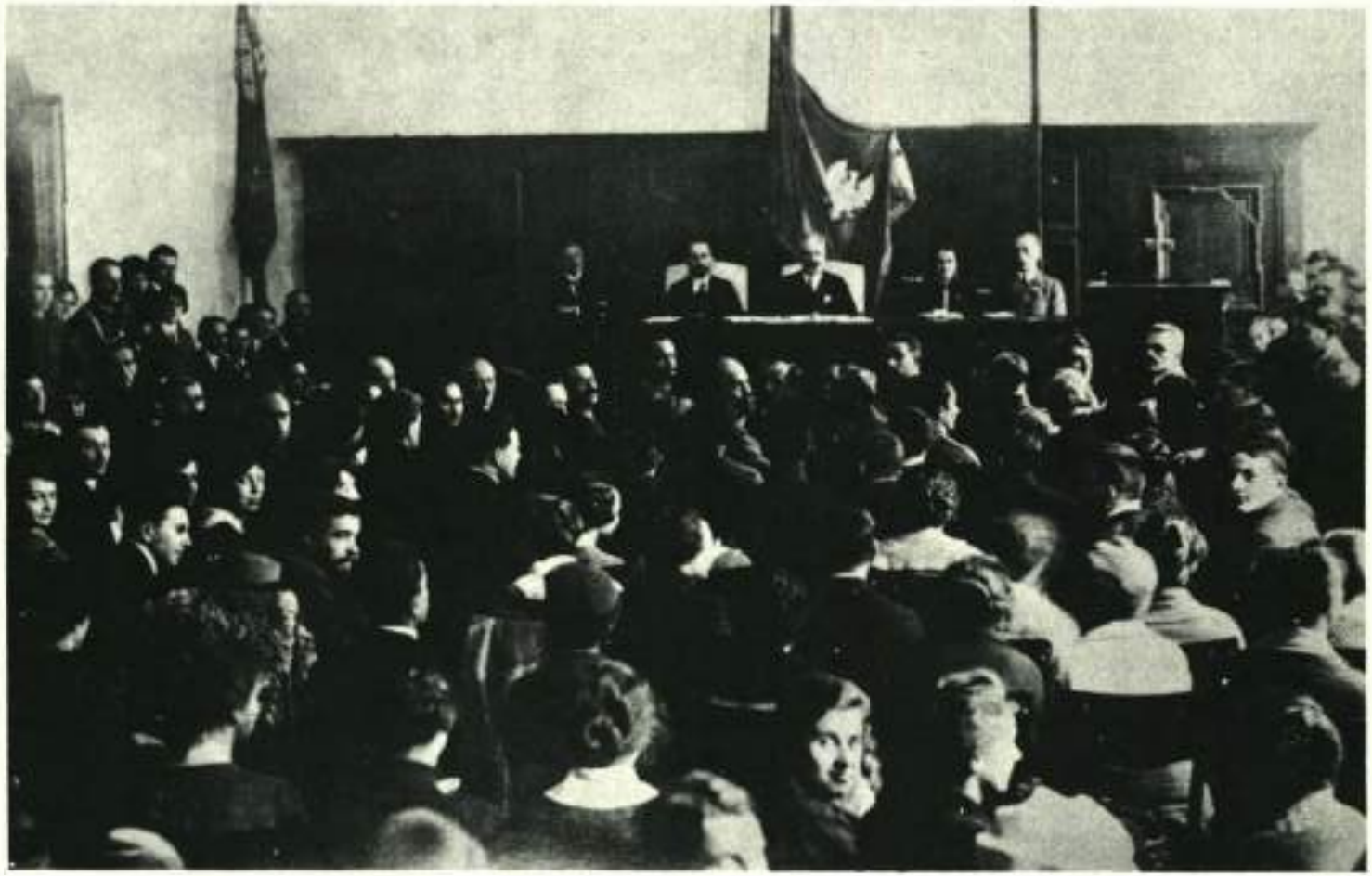
JADWIGA FAIKOWSKA /X.1889-7.VII.1944/
Harcmistrzyni Rzeczypospolitej, pierwsza
Komendantka Harcerek /Lwów 1912/. Wielo-
letnia Członkini Władz Naczelnych Z.H.P.
Zginęła w Powstaniu Warszawskim 7.7.1944.
HELENA GEPNEROWNA-GRAŻYŃSKA, Harcmistrzyni
Rzeczypospolitej /siedzi na kuchni polowej/.
Zdjęcie z sanitarnej czołówki "Czajka" w 1920.

MARYA WOCALEWSKA
Harcmistrzyni Rzeczypospolitej,
Naczelniczka Harcerek,
Zginęła w czasie Powstania
w Warszawie w 1944 roku.

Mały plakat rozm. 25cm x 25cm.
Towarzystwa Szkoły Ludowej ,
wydany we Lwowie w 1913 roku
w pięćdziesięciolecie Powstania
1963 roku. Przenoszony przez
"zieloną granicę" przez harcerzy
i harcerki do Warszawy i rozpow-
szechniany w Królestwie pod
zaborem rosyjskim. -
Ze zbiorów dha gen. Zygmunta
Czarneckiego w Londynie, harcerza
III-ej Kijowskiej Dr. Skautowej.

Pierwszy Zjazd Walny Z.H.P. w wolnej Polsce w dniach 31.12.20. - 2.I.21. W przezydium z lewej siedzą : inż.Brzeski, inż.J.Karśnicki, przewodniczy sędzia T.Kamiński z Łodzi, po lewej ręce przewodniczącego dhna Jaga Falkowska /Wilno/ i dh Roman Bniński /Kijów/. Na sali liczni przedstawiciele komend i drużynowych z całej Rzeczypospolitej. Zjazd odbył się w stolicy, w Warszawie. -

Pierwszy Zjazd Walny Z.H.P. w wolnej Polsce w dniach 31.XII.- 2.I.1920. W prezydium druhowie : Piotr Olewiński /stoi z lewej strony/, O.Jacek Woroniecki, inż. Józef Karśnicki, gen. Józef Haller, Roman Bniński. Przy prezydium delegacja harcerska z Górnego Śląska w strojach ludowych. Na sali delegaci i delegatki harcerscy ze wszystkich stron odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej. -

Naczelnictwo Z.H.P. w latach 1920 - 1921. Siedzą od lewej : N-ka Harcerek M.Wocalewska, Przewodniczący Z.H.P. Gen.J.Haller, Wice - przewodniczący ks.J.Mauersberger, hm.P.Olewiński. Stoją od lewej: Skarbnik Naczelnictwa - nazwisko ?,dhna E.Strzyżewska,p.o.Sekre - tarki, hm.Wł.Nekrasz, Inspektor Harcerskich Oddziałów Ochotniczych, N.Majewska,czł. Naczelnictwa, Stanisław Sedlaczek, Naczelnik Har - cerzy, dr.Tadeusz Strumiłło, Wiceprzewodniczący Z.H.P. -

HARCERSKIE ZESZYTY HISTORYCZNE

Wydawane są staraniem Harcerskiej Komisji Historycznej.
Adres: 47 Rutland Gate, London S.W.7., England.
Cena Zeszytu wraz z przesyłką pocztową wynosi:

w W.Brytanii - L.0.4.0.
we Francji - Frs. 2.65.
w U.S.A. - Dol.0.45.

Przekazy pocztowe prosimy wypełniać: Polish Boy Scout and Girl Guides Association, z zaznaczeniem: dla H. K. H., adres jak wyżej.
Zeszyty będą się ukazywać w miarę opracowania zebranego materiału. W opracowaniu są następujące zeszyty:

- Harcerze w bojach: 1914 do 1921 /Dr. S. W. Wojstomski/
- Harcerze w drugiej wojnie światowej: 1939 - 1945, /praca zbiorowa/
- Harcerstwo na terenie międzynarodowym, /hm. Czesław Paluch/
- Harcerstwo na Rusi i w Rosji w latach 1914 - 1920, /hm. S. Jankowski/
- Losy młodzieży harcerskiej pod komunistycznymi rządami w P.R.L. w latach 1945 - 1970, /praca zbiorowa/
- Harcerstwo na obczyźnie. Rozwój i zadania.

Inne zeszyty w przygotowaniu. Tytuły tych dalszych zeszytów będą ogłaszane później. H. K. H. przygotowuje również szereg życiorysów wybitnych harcerzy.
Numeracja zeszytów jest podwójna. Pierwszy numer oznacza kolejność ukazania się zeszytu, a drugi numer oznacza kolejność chronologiczną rozdziału w zbiorze wszystkich zeszytów, które razem stanowić będą tom HISTORII HARCERSTWA.

Historia Harcerstwa

Wszystkie Harcerskie Zeszyty Historyczne zebrane razem stanowić będą jeden tom HISTORII HARCERSTWA.

Harcerskie Zeszyty Historyczne są przygotowaniem do wydania k s i ą ż k i o historii Harcerstwa.
Prosimy Czytelników o nadesłanie nam krytyki zeszytów, uzupełnianie ich posiadanymi materiałami i osobistymi wspomnieniami, również o nadsyłanie do Harcerskiej Komisji Historycznej książek i wydawnictw harcerskich oraz fotografii.

H. K. H. przyjmuje też depozyty harcerskich materiałów historycznych oraz fotografie do reprodukcji. Gwarantujemy zwrot depozytów w żądanych terminach. Adres jak na str. III okładki -

Zeszyty Historyczne, poprawione i uzupełnione nadesłanymi nowymi materiałami historycznymi, stanowić będą ostateczny materiał do druku książki "HISTORIA HARCERSTWA".

Wysyłamy szkicowy spis treści materiałów tej książki, po otrzymaniu zaadresowanej koperty ze znaczkiem pocztowym lub z międzynarodowym kuponem pocztowym.

HISTORIA HARCERSTWA ŻENSKIEGO ukazywać się będzie w osobnych zeszytach pod redakcją harcerek.
